Kaip užkirsti kelią įvairių formų smurtui prieš LGBTI+ vaikus?

Vadovas profesionalams, dirbantiems švietimo, sveikatos apsaugos, paramos šeimoms, žiniasklaidos ir viešojo sektoriaus srityse

PROJEKTO PARTNERIAI:

LEIDINĮ PALAIKO:

Leidinys parengtas įgyvendinant Europos Sąjungos Teisių, lygybės ir pilietybės programos lėšomis finansuojamą projektą „ĮVAIRI VAIKYSTĖ: Keičiant socialines nuostatas apie vaikų tapatumo įvairovę Europoje“ (REC-RDAP-GBV-AG-2018-856680).

Už šio leidinio turinį visapusiškai atsako leidinio autorius. Leidinyje pateikiama informacija nebūtinai sutampa su oficialia Europos Komisijos pozicija.

Canada

Leidinio leidybą finansuoja Kanados ambasados biuras Lietuvoje.

PROJEKTO KOORDINATORIUS
Žironos universitetas

AUTORĖ
Bea Sándor

GRAFINIS DIZAINAS
Zsolt S. Szabó

2021

Šis leidinys licencijuotas pagal „Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike“ licenciją 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0).

ISBN 978-609-420-732-7

Kaip užkirsti kelią įvairių formų smurtui prieš LGBTI+ vaikus?

Turinys

0 Įvadas 9

1 Terminologija 13

2 Smurtas prieš LGBTI+ vaikus: sąvoka, rūšys ir poveikis 25

2.1 Homofobija kaip smurtas lyties pagrindu 27

2.2 Homofobinis smurtas švietimo aplinkoje 30

2.3 Institucinis smurtas prieš interseksualius vaikus 32

2.4 Smurtas artimoje aplinkoje tos pačios lyties ir translyčių asmenų santykiuose 33

2.5 Smurtas šeimoje 35

2.6 Žiniasklaida 36

2.7 Išvados: smurtas prieš LGBTI+ vaikus ir jaunuolius paslaugų teikimo srityje 36

3 Įtraukiantis atstovavimas: raktas nutraukti tylą 41

4 Požiūris, palaikantis LGBTI+ vaikus ir jaunuolius: pavyzdžiai 49

4.1 Pagrindiniai principai profesionalams, dirbantiems su LGBTI+ vaikais ir jaunuoliais 52

4.2 Prevencija 55

5 Ką galite padaryti jau šiandien? Palaikantys žingsniai 57

5.1. Palaikantys žingsniai 58

5.2. Visi specialistai, dirbantys su vaikais ir jaunuoliais, gali ir turėtų 59

6 Paramą ir informaciją teikiančių organizacijų sąrašas 63

7 Literatūros sąrašas 67

Įvadas

Šis vadovas parengtas įgyvendinant projektą „ĮVAIRI VAIKYSTĖ: Keičiant socialines nuostatas apie vaikų tapatumo įvairovę Europoje“.

Šiuo projektu siekiama didinti sąmoningumą ir kovoti prieš išankstinius nusistatymus, taip pat gerinti apsaugą nuo smurto ir stiprinti paramą LGBTI+ vaikams ir jaunuoliams. Projektu „ĮVAIRI VAIKYSTĖ“ taip pat siekiama pateikti veiksmingas priemones suinteresuotosioms šalims ir numatoma stiprinti LGBTI+ vaikų bei jaunuolių gerovę ir pagrindines teises, taip pat suteikti gilesnių žinių apie įvairias smurto prieš LGBTI+ vaikus bei jaunuolius rūšis, tokiu būdu didinant jų galimybes. Galiausiai, projektu „ĮVAIRI VAIKYSTĖ“ siekiama įtvirtinti vaikų apsaugos standartus įvairiose srityse ir suinteresuotosiose šalyse, kad vaikai būtų labiau apsaugoti nuo prievartos ir smurto.

Pagrindinės projekto tikslinės grupės:

1. Švietimo
2. Sveikatos apsaugos
3. Paramos šeimoms
4. Žiniasklaidos
5. Viešojo sektoriaus ir bendruomenių stiprinimo profesionalai.

Džiaugiamės, kad su vaikais dirba tiek daug specialistų, kurie palaiko mūsų darbą. Tačiau lyginamoji analizė, pagrįsta devynių nacionalinių tyrimų ataskaitomis, kurias partneriai parengė įgyvendindami projektą „ĮVAIRI VAIKYSTĖ“, atskleidė skubų poreikį įtraukti LGBTI+ temas į visų specialistų, dirbančių su vaikais ir jaunuoliais, mokymo programas: sveikatos priežiūros specialistų, įskaitant psichologus, mokytojus, socialinius darbuotojus ir kt. darbą. Valstybės institucijos turėtų suvokti, kad jos turi teigiamą pareigą ginti vaikų teises ir gerovę teikdamos informaciją, prireikus palaikydamos ir teikdamos rūpestį. Vaikai ir jaunimas taip pat turėtų dalyvauti kuriant socialinę aplinką, kurioje LGBTI+ vaikai galėtų vienodai dalyvauti. Mūsų visuomenė turi gerbti įvairovę ir aktyviai dirbti jos labui, siūlydama vaikams galimybę dalyvauti šiame darbe.

Terminologija

Žmonės dažnai painioja seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę, lyties raišką ir lyties požymius, nors svarbu gerai suprasti, kuo šios sąvokos skiriasi.

Seksualinė orientacija (angl. „sexual orientation“) – nuolatinis emocinis, romantinis, seksualinis ar jausminis potraukis kitiems asmenims. Seksualinės orientacijos skalė svyruoja nuo išimtinio heteroseksualumo iki išimtinio homoseksualumo ir apima įvairias biseksualumo formas.

Lytinė tapatybė (angl. „gender identity“) apibūdina unikalų kiekvieno asmens lyties pajautimą bei su tuo susijusį savęs (ne)priskyrimą konkrečiai lyčiai. Lytinė tapatybė formuojasi bei kinta biologinės lyties, socialinės lyties ir lytinės raiškos patirčių pagrindu. Lytinės tapatybės pajautimas tam tikrais atvejais turi įtakos asmens santykiui su savo kūnu bei fizine išvaizda. Dėl šios priežasties gali būti atliekamos tam tikros fizinės išvaizdos koregavimo procedūros, potencialiai apimančios ir medicinines bei chirurgines procedūras (pavyzdžiui, translyčiam asmeniui atliekama operacija).

LGBTI+ akronimas reiškia lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ir interseksualių asmenų bendruomenę. Pliusas reiškia kelias kitas lytiškumo išraiškas, įskaitant „queer“ asmenis.

Su seksualine orientacija susijusios sąvokos:

Lesbietė yra moteris, kuri jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką moterims.

Gėjus yra vyras, kuris jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką vyrams. Užsienio

šalyse šis terminas kartais vartojamas įvardijant tiek homoseksualius vyrus, tiek moteris. Tačiau šio termino vartojimas moterų atžvilgiu yra kontraversiškas LGBTI+ bendruomenės atstovų tarpe, tad gėjumi reikėtų vadinti tik homoseksualų vyrą.

Biseksualus asmuo: tai vyras ar moteris, kuri(s) jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką tiek vyrams, tiek moterims. **Panseksualus asmuo** jaučia seksualinę ir (ar) emocinę trauką visų seksualinių orientacijų ir lytinių tapatybių žmonėms.

Aseksualus asmuo: šis asmuo nejaučia jokio arba jaučia tik labai nedidelę seksualinę trauką. Aseksualumas yra neatsiejama šių žmonių asmenybės dalis. Kiekvienas aseksualus žmogus šiek tiek kitaip patiria santykius, trauką ir susijaudinimą. Aseksualumas – tai tapatybės spektras, apibūdinantis žmones, kurie nejaučia jokios arba jaučia tik labai nedidelę seksualinę trauką.

Lytinė tapatybė LGBTI+ akronime reprezentuoja T raidę:

Translytis asmuo: skėtinis terminas, kuriuo įvardijami asmenys, kurių lytinė tapatybė neatitinka gimimo momentu priskirtos lyties. Šis terminas įvardija įvairias lytines tapatybes, pavyzdžiui, translytis vyras, translytė moteris ir t. t.

Pereinamasis etapas susideda iš asmeninių, medicininių ir teisinių veiksmų visumos: atsiskleidimo šeimos nariams, draugams ir kolegoms; pasirinkto vardo ir įvardžio vartojimo; teisinio lytinės tapatybės pripažinimo proceso inicijavimo; hormonų terapijos; lyties pakeitimo operacijos (ne visada). Konkretūs pereinamojo etapo veiksmai priklauso nuo pačio individo.

Teisinis lyties pakeitimo pripažinimas (angl. „gender recognition“) – asmens vardo ir su lytimi susijusios informacijos oficialiuose asmens tapatybės dokumentuose bei atitinkamų registro įrašų pakeitimo procesas, siekiant teisiškai pripažinti tikrąją asmens lytinę tapatybę. Valstybės gali nustatyti tam tikrus tinkamumo kriterijus šiai procedūrai atlikti. Kai kurie iš šių

kriterijų, pavyzdžiui, prievartinė sterilizacija, priverstinės skyrybos, privaloma psichiatrinė diagnozė ar minimalaus amžiaus reikalavimai, akivaizdžiai pažeidžia transseksualių ir translyčių asmenų žmogaus teises.

Lyties pakeitimas (angl. „gender reassignment“) yra procesas, kurio metu individai įvairių pokyčių ir procedūrų pagalba iš naujo apibrėžia savo kūno santykį su individualia lytine tapatybe. Šis procesas gali, tačiau neprivalo, apimti įvairias medicinines procedūras (pavyzdžiui, hormonų terapiją), kurių pagalba translyčiai ar transseksualūs asmenys „sinchronizuoja“ savo fizinę išvaizdą su savo tikrąja lytine tapatybe. Lyties pakeitimo procesas yra susijęs ir su sudėtingais socialiniais bei teisiniais pokyčiais, pavyzdžiui, atsiskleidimu šeimos nariams, draugams bei bendradarbiams, aprangos įpročių ir elgsenos koregavimu, asmens tapatybės dokumentų pakeitimu ir kitų teisinių procedūrų išpildymu pagal nacionalinių teisės aktų keliamus reikalavimus. Lyties pakeitimo proceso trukmė yra individuali ir gali trukti nuo keleto metų iki kelių dešimtmečių. Europos Sąjungos teisėje diskriminacija dėl asmens atliekamos ar ketinamos atlikti lyties pakeitimo procedūros yra laikoma diskriminacija lyties pagrindu.

Lyties pakeitimo operacija (angl. „gender reassignment surgery“) – chirurginės procedūros, kuriomis siekiama pakeisti asmens fizinę išvaizdą tokiu būdu, kad ši kuo labiau atspindėtų tam tikrai lyčiai būdingas charakteristikas. Šios procedūros apima ne tik lyties organų korekciją, bet ir kitas kūno išvaizdos bei funkcijų modifikacijas, pavyzdžiui, krūtų mastektomiją, Adomo obuolio mažinimą ar plaukų šalinimą lazeriu. Chirurginės pirminių lytinių požymių korekcijai skirtos procedūros atliekamos kartu su hormoniniu gydymu, kai vartojant atitinkamus hormoninius preparatus yra įgaunami antriniai priešingai lyčiai būdingi lyties požymiai.

Tačiau daugelis žmonių save apibrėžia už binarinės vyro-moters lyčių sistemos ribų.

Nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys asmenys (angl. „non-binary“)

yra skėtinis terminas, apibūdinantis žmones, kurie save apibrėžia už binarinės vyro-moters lyčių sistemos ribų. Kai kurie nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys asmenys save priskiria prie translyčių asmenų, o kai kurie ne.

„Queer“: tai akademinis terminas, kuriuo įvardijami asmenys, kurie nėra heteroseksualūs ir cislyčiai. Šis terminas gali būti naudojamas žmonių tapatybei įvardyti, tuo pat metu kvestionuojant heteronormatyvumą ir lyčių binariškumą. Praeityje šis žodis reiškė keistumą, iškrypimą, kitoniškumą, tad iki šiol turi neigiamų konotacijų. Vis dėlto, kai kurie LGBTI+ bendruomenės atstovai šį terminą vartoja su pasididžiavimu.

Biologinė lytis (angl. „sex“) apibūdina biologinių charakteristikų visumą, susijusią su pirminiais ir antriniais lyties požymiais, genų rinkiniu ir hormonų poveikiu asmens organizmui. Teisinė asmens lytis yra nustatoma gimimo metu ir dažniausiai remiasi pirminiais biologinės lyties požymiais. Tradicinis visuomenės požiūris į biologinę lytį grindžiamas prielaida, esą egzistuoja dvi konkrečiai apibrėžtos ir viena nuo kitos nepriklausomos lyties kategorijos, būtent – biologinės moterys ir biologiniai vyrai. Kita vertus, biologinė lytis tėra vienas iš keleto su asmens lytine tapatybe susijusių dedamųjų aspektų.

Lyties požymiai yra biologinių charakteristikų visuma, įskaitant pirmines lytines savybes (esančias gimimo metu), antrines lytines savybes, kurios pasireiškia brendimo metu, ir dažnai tretines lytines savybes, kurios dažniausiai išmokstamos.

Interseksualūs asmenys yra gimę su chromosominėmis, hormoninėmis ar genitalinėmis charakteristikomis, pagal seksualinę ar reprodukcinę anatomiją neatitinkančiomis standartinių „vyro“ ar „moters“ kategorijų. Šis terminas pakeitė sąvoką „hermafroditas“, kuri buvo plačiai vartojama praktikuojančių medikų XVIII- ame ir XIX-ame amžiuose. Interseksualumas gali pasireikšti įvairiomis formomis ir būdais. Gydytojai dažnai pataria tėvams atlikti chirurgines ir kitas medicinines intervencijas interseksualiems naujagimiams ir vaikams, kad jų kūnas atitiktų „vyriškas“ ar „moteriškas“ savybes. Daugeliu atvejų tokios intervencijos nėra medicininiu požiūriu būtinos ir gali turėti labai neigiamų pasekmių interseksualiems vaikams.

Endoseksualūs asmenys reiškia priešingybę interseksualiems asmenims. Tai reiškia, kad žmogus gimė turėdamas fizinių lytinių požymių (pvz., chromosomų, hormonų, lytinių organų), atitinkančių moters ar vyro kūno standartus.

Cislytis asmuo (angl. „cisgender person“) yra asmuo, kurio lytinę tapatybę sudarantys dedamieji aspektai (t. y. biologinė lytis, lyties raiška ir savęs priskyrimas vienai ar kitai lyčiai) dera tarpusavyje ir atitinka su tam tikra lytimi susijusius visuomenės lūkesčius (pavyzdžiui, vyrams būdinga išvaizda).

Heteronormatyvumas ir cisnormatyvumas kyla iš prielaidos, kad visi žmonės yra heteroseksualūs, bei manymo, kad yra tik dvi socialinės lytys – vyrai ir moterys – ir kad vyrai yra „vyriški“, o moterys – „moteriškos“. Heteronormatyvumas taip pat suponuoja, kad šios dvi lytys traukia bei papildo viena kitą ir toks gyvenimo būdas yra vienintelis legitimus asmens seksualumo išraiškos būdas.

Būtent dėl heteronormatyvumo ir cisnormatyvumo dauguma žmonių mano, kad kiti yra heteroseksualūs ir cislyčiai, ir tai reiškia, kad daugelis LGBTI+ žmonių gali norėti atskleisti savo tapatybę viešai, kad būtų matomi.

Atsiskleidimas yra lesbiečių, gėjų, biseksualių, translyčių ar interseksualių asmenų savo tapatybės suvokimo, priėmimo ir atskleidimo procesas. Pati atsiskleidimo koncepcija remiasi heteronormatyvumu, cisnormatyvumu ir endonormatyvumu, nes tie, kurie nėra heteroseksualūs ir (arba) cislyčiai ir (arba) endoseksualūs, turi atskleisti šį faktą kitiems. Atsiskleidimas nėra vienkartinis veiksmas, nes LGBTI+ žmonės nusprendžia arba yra priversti kelis kartus per savo gyvenimą atsiskleisti skirtingiems žmonėms, pavyzdžiui, kolegoms, naujiems draugams, kaimynams, gydytojams ir kt.

Diskriminaciją taip pat sukelia heteronormatyvumas ir cis-seksizmas. Šiuo terminu mes vadiname nevienodą ar nesąžiningą elgesį, kuris gali būti pagrįstas įvairiais pagrindais, įskaitant, bet neapsiribojant, amžiumi, etnine kilme, negalia, seksualine orientacija, lytine tapatybe ir lyties požymiais. Įvairūs diskriminacijos tipai, susiję su LGBTI+ žmonėmis, yra šie:

- *Tiesioginė diskriminacija:* kai su asmeniu elgiamasi mažiau palankiai nei su kitais dėl jo seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar lyties požymių.
- *Netiesioginė diskriminacija:* kai dėl akivaizdžiai neutralios nuostatos ar praktikos asmenys dėl savo seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ar lyties požymių atsiduria nepalankesnėje padėtyje nei kiti.
- *Daugialypė diskriminacija:* diskriminacija dėl kelių priežasčių.

Homofobija: baimė, išankstinis nusistatymas, netolerancija ir (ar) neapykanta homoseksualumui ir homoseksualiems žmonėms.

Transfobija: išankstiniu nusistatymu, pasišlykštėjimu, baime ir (ar) neapykanta pasireiškiantis neigiamas individų ar visuomenės požiūris į asmenis, kurie neatitinka visuomenėje vyraujančių lyties normų. Institucionalizuota transfobija pasireiškia per teisines sankcijas, patologizuojančias praktikas ir neegzistuojančius ar nepakankamus mechanizmus, kovojant su smurtu ir diskriminacija. Socialinė transfobija pasireiškia per fizinę ar kitokio pobūdžio prievartą, neapykantos kalbą, diskriminaciją, grasinimus, marginalizaciją, socialinę atskirtį, pažeminimus ir patyčias.

LGBTI-fobija yra bendras psichologinis ir socialinis priešiškumas, nukreiptas į LGBTI+ žmones. Tai socialinė konstrukcija, skatinanti heteroseksualumą kaip vienintelę priimtiną seksualumo formą; nuo gimimo priskirtą lytį, kaip vienintelę priimtiną lytį, ir sukurianti seksualumo hierarchiją. Daugelio feministų autorių nuomone šios fobijos šaknys slypi seksizme, atliekančiame seksualumo stebėjimo vaidmenį ir slopinantį bet kokį elgesį, kuris peržengia visuomenės nustatytas ribas. Nors šia prasme homofobija, lesbofobija, transfobija, bifobija ir interfobija yra to paties reiškinio dalis, svarbu jas atskirti, nes jos turi skirtingas apraiškas ir intensyvumą.

Priekabiavimas yra bet koks veiksmas ar elgesys, kuris yra nepageidaujamas (įžeidžiantis, žeminantis ir (arba) bauginantis) aukos atžvilgiu. LGBTI+ žmonių atžvilgiu toks elgesys gali būti susijęs su aukos seksualine orientacija, lytine tapatybe ar lyties požymiais. Tai gali apimti žodžius, gestus arba rašytinių žodžių, paveikslėlių ar kitos medžiagos siuntimą, demonstravimą ar platinimą. Tai gali vykti vieną kartą arba reguliariai. Priekabiavimas prieš LGBTI+ žmones gali apimti grasinimus, gąsdinimus, žodinį smurtą, nepageidaujamas pastabas ar pokštus apie seksualinę orientaciją ir (arba) lytinę tapatybę.

Neapykantos nusikaltimai yra nusikalstamos veikos, kurios padaromos dėl neapykantos ar išankstinio nusistatymo prieš tam tikras žmonių grupes. Kad nusikaltimas būtų laikomas neapykantos nusikaltimu, jis turi atitikti du kriterijus: pirma, incidentas turi būti laikomas nusikaltimu pagal baudžiamąją teisę; antra, incidentas turi būti pagrįstas neapykanta. Neapykantos incidentas yra bet koks incidentas, kuris grindžiamas kažkieno išankstiniu nusistatymu dėl asmens rasės, religijos, seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės, negalios ar kitų pagrindų. Ne visi neapykantos atvejai prilyginami nusikalstamoms veikoms, tačiau ne mažiau svarbu, kad apie juos būtų pranešta policijai. Neapykantos nusikaltimų rūšys: fizinis užpuolimas; žodinis priekabiavimas, įskaitant grasinimus ir pravardžiavimą; neapykantos kurstymas.

Viktimizacija reiškia neigiamą poveikį dėl patirtos diskriminacijos ar smurto. LGBTI+ žmonės dažnai nukenčia dėl savo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės.

Antrinė viktimizacija yra institucinio smurto rūšis, kurią vykdo valstybės institucijos ar socialinių paslaugų teikėjai. Tai įvyksta, kai smurto auka patiria tolesnę žalą ne dėl tiesioginio smurtinio veiksmo, o dėl to, kaip institucijos ar kiti asmenys dėl patirto veiksmo elgiasi su auka. Antrinę viktimizaciją gali sukelti, pavyzdžiui, netinkamos kalbos vartojimas arba nejautrūs komentarai (pavyzdžiui, aukos kaltinimas), kuriuos pateikia tie, kurie bendrauja su aukomis.

Grįžkime prie pagrindų:

Socialinė lytis (angl. „gender“) yra socialinis konstruktas, priskiriantis vyrams ir moterims tam tikrus socialinius vaidmenis bei formuojantis su lytimi susijusias normas. Pažymėtina, jog vyrams ir moterims būdingi socialiniai vaidmenys nėra pastovūs ir kinta atsižvelgiant į istorines, socialines, kultūrines ir klasines ypatybes. Vakarų kultūroje dominuoja dvinaris lyčių modelis, paremtas prielaida, esą egzistuoja dviejų priešingų ir biologiškai apibrėžtų lyčių dichotomija. Iš šios dichotomijos kyla su tradicinėmis „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijomis susiję visuomenės lūkesčiai, darantys įtaką asmens savęs, kaip vyro arba moters, suvokimui. Todėl galima teigti, jog socialinė lytis prisideda ir prie vidinio asmens lyties pajautimo bei su tuo susijusių individualių patirčių.

Dvinarė lyčių sistema yra lyčių klasifikavimo sistema, pagal kurią visi žmonės yra skirstomi į vyrus arba moteris, t.y. į dvi skirtingas, priešingas vyriškas ir moteriškas lytis.

Lyties raiška (angl. „gender expression“) apibūdintina kaip ženklų ir simbolių visuma, apimanti individualias lytinės tapatybės raiškos priemones bei aplinkinių sugebėjimą šiuos ženklus ir simbolius atpažinti. Kiekvieno asmens lyties raiška yra itin individuali bei glaudžiai susijusi su šio asmens lytine tapatybe. Kita vertus, dviejų tą pačią lytinę tapatybę turinčių asmenų lyties raiška gali būti itin skirtinga. Dėl savo individualumo lyties raiška ir su ja susiję simboliai bei ženklai neturėtų būti ribojami dvinarių „moteriškumo“ ir „vyriškumo“ kategorijų.

Neatitikimas lyčiai reiškia neatitikimą tam tikros kultūros lyties normoms ar lyties lūkesčiams. Šiai grupei priklausančių žmonių lyties išraiška neatitinka visuomenės nustatytų lyties vaidmenų ar tam tikros lytinės tapatybės normų. Lyties neatitikimas peržengia nustatytus visuomenės ar psichologinius lūkesčius dėl su lytimi susijusios išvaizdos.

Besikeičiančios lytinės tapatybės žmonės nori išlikti lankstūs dėl savo lytinės tapatybės, o ne tapatintis su viena lytimi. Žmonės, kurie save įvardija kaip „genderfluid“, gali svyruoti tarp lyčių arba vienu metu išreikšti kelias lytis. **„Genderqueer“**, jei jis vartojamas kaip būdvardis, reiškia žmones, pažeidžiančius lyčių skirtumus, neatsižvelgiant į jų pačių apibrėžtą lytinę tapatybę, t.y. tuos, kurie lytį reiškia nenormiškai arba apskritai neatitinka dvinario lyčių modelio.

Smurtas prieš LGBTI+ vaikus: sąvoka, rūšys ir poveikis

NEGATYVU

diskriminacija, priekabiavimas, prievarta, smurtas, mažumos stresas, mikroagresijos, neapykantos nusikaltimai, neapykantos kurstymas, smurtas artimoje aplinkoje, nutildymas, nepakankamas atstovavimas, informacijos trūkumas

POZITYVU

integracija, įvairovė, smurto prevencija, palaikantys specialistai, palaikanti psichologija, bendruomenės darbas siekiant sumažinti žalą, informuotumo didinimas, stebėjimas, prevencijos politika, priemonės prieš priekabiavimą

Šiame skyriuje pateikiamos smurto, su kuriuo LGBTI+ vaikai dažniausiai susiduria mūsų visuomenėje, apraiškos ir rūšys.

2.1 Homofobija kaip smurtas lyties pagrindu

Tyrėjai dažniausiai vertina homofobiją, bifobiją, transfobiją ir interfobiją kaip išankstinius nusistatymus, melagingą informaciją, stereotipus ar baimę, kurie dažnai turi gilų socialinį, religinį, istorinį, kultūrinį ar kitokį pagrindą. Išankstinės nuostatos, taip pat socialinės valdžios struktūros (tai, kaip mūsų visuomenė skirsto žmones į grupes, tokias kaip vyrai ir moterys, arba cislyčius ir translyčius žmones, ir hierarchizuoja juos taip, kad viena grupė būtų privilegijuota, o kita – diskriminuojama) dažnai įgyjamos šeimoje ar kitose socialinėse grupėse. Išankstines nuostatas dažnai palaiko švietimo įstaigos ir net valstybės lygmens politika, gilindama nelygybę ir nevienodą požiūrį, su kuriuo susiduria LGBTI+ žmonės.

Panašiai kaip ir kitos smurto dėl lyties formos, smurtas prieš LGBTI+ asmenis kyla dėl su lytimi susijusių lūkesčių. Visuomenėse ir skirtingose bendruomenėse yra socialinių lūkesčių dėl priimtinų lyčių vaidmenų ir su jais susijusių elgesio formų. Kiekvienas gali tapti fizinių ar žodinių išpuolių taikiniu pažeisdamas šiuos lūkesčius:

- Lesbietės (ir biseksualios) moterys pažeidžia visuomenės nustatytas taisykles, susijusias su moteriškumu, nes jas seksualiai traukia kitos moterys.

- Gėjai (ir biseksualūs) vyrai pažeidžia taisykles, susijusias su vyriškumu, nes juos seksualiai traukia kiti vyrai.

- Kai kurie vyrai ir moterys pažeidžia taisykles, susijusias su vyriškumu ar moteriškumu, nes jų lyties raiška neatitinka nustatytų lyties raiškos būdų (pavyzdžiui, jei vyro lyties raiška laikoma „pernelyg moteriška“ arba moters lyties raiška – „pernelyg vyriška“).

- Kai kurios moterys pažeidžia taisykles, susijusias su moteriškumu, nes reikalauja tokio paties elgesio kaip ir vyrai (pavyzdžiui, šeimoje, darbovietėje ar viešajame gyvenime).

- Translyčiai žmonės peržengia su lytimi susijusias taisykles, nes atmeta mintį, kad lytinė tapatybė kyla iš lyties požymių.

- Nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys translyčiai asmenys taip pat pažeidžia lyties taisykles, nes jie identifikuoja save už dviejų kultūriškai priimtų lyčių (vyro ir moters) ribų.

- Interseksualūs žmonės, turėdami kūnus, kurie neatitinka tipinių vyro ar moters kūno sampratų, peržengia dviejų skirtingų lyčių požymių sampratą ir atskleidžia, kad pati dviejų skirtingų lyčių samprata yra kultūrinė konstrukcija. Tai, kad visi kūnai visuomenės akyse turi atitikti primestas normas, galima pastebėti įsigilinus į priverstinio interseksualių vaikų gydymo praktikas.

LGBTI+ ir nė vienai lyčiai savęs nepriskiriantys vaikai taip pat neretai patiria smurtą dėl lyties: jie nukenčia dėl to, kad nepaiso ir destabilizuoja visuomenės ar bendruomenių, kuriose jie gyvena, lyčių normas.

Šališkumu motyvuoto smurto prieš LGBTI+ vaikus poveikis

Nepriimtino elgesio, diskriminacijos ir nusikaltimų, kurie yra motyvuoti šališkumu, aukos, nepaisant to, ar jie yra suaugę, ar vaikai, dažniau patiria įvairių problemų, depresiją, nerimą ir pyktį nei nusikaltimų, kurie nėra motyvuoti šališkumu, aukos. Neapykantos nusikaltimai, taip pat išankstiniu nusistatymu motyvuotos patyčios mokykloje siunčia pranešimus grupės, kuriai priklauso auka, nariams, kad jie yra nepageidaujami ir nesaugūs visuomenėje bei mažina saugumo jausmą. Be to, diskriminacija prieš grupę, kuriai priklausai, gali sukelti psichologinius išgyvenimus ir lemti žemesnę savivertę.[1]

Šališkumu motyvuotos patyčios, priekabiavimas ir neapykantos nusikaltimai gali sukelti sužalojimų ir kančių tiek individo, tiek bendruomenės lygmeniu. Nors reakcijos į traumuojančius išgyvenimus yra individualios, todėl gali būti skirtingos, jas galima suskirstyti į kelias kategorijas. Dauguma nukentėjusiųjų reakcijų yra šių kategorijų deriniai:

Emocinės reakcijos – baimė, gėda, nerimas, bejėgiškumas, nesaugumas, liūdesys, depresija, situacijos valdymo praradimo jausmas, kaltės jausmas, nepasitikėjimas kitais žmonėmis, per didelis jautrumas, nuolatiniai nuotaikos pokyčiai ir kitos intensyvios emocinės reakcijos;

Fizinės reakcijos – galvos svaigimas, psichomotoriniai sutrikimai, galvos skausmai, širdies plakimas, padidėjęs kraujospūdis, mažas cukraus kiekis kraujyje, virškinimo problemos, pasunkėjęs kalbėjimas, pasunkėjęs kvėpavimas, įvairios šoko stadijos;

1 Out in the Open: Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression. UNESCO, 2016, p. 11.

Elgesio reakcijos – santūrumas, atsisakymas bendrauti, izoliacija, verkimas, agresija, žodiniai protrūkiai, nekantrumas, piktnaudžiavimas narkotikais ar alkoholiu, savęs žalojimas, bandymas nusižudyti;

Kognityvinės reakcijos – dezorientacija, sumišimas, sunkumas susikaupti, sunkumas kalbėti, užmaršumas, išsiblaškymas.

„Lyčių ideologijos“ diskursai, paremti konservatyvių ir religinių dešiniųjų grupių kaltinimais, teigiančiais, kad LGBTI+ organizacijos puola „natūralias“ socialines vertybes, siekdamos sustabdyti kalbėjimą apie seksualinę, lyčių ir kūnų įvairovę, prisideda prie smurto prieš LGBTI+ vaikus.

2.2 Smurtas prieš LGBTI+ vaikus švietimo aplinkoje

Smurtas švietimo įstaigose – pagrindinėje visų vaikų ir jaunuolių aplinkoje – yra visuotinė problema, taip pat aktuali Europos šalyse. Tyrimai rodo, kad:

- Didelė dalis LGBTI+ moksleivių mokykloje patiria homofobinį ir transfobinį smurtą
- LGBTI+ moksleiviai teigia, kad smurtas mokykloje paplitęs dažniau nei jų bendraamžiai, kurie nėra LGBTI+
- Smurtą patiria ir tie moksleiviai, kurie nėra LGBTI+, bet yra suvokiami kaip neatitinkantys lyčių normų
- Su mokykla susijęs homofobinis ir transfobinis smurtas daro įtaką mokinių išsilavinimui, įsidarbinimo galimybėms ir gerovei.[2]

2 Out in the Open: Education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression. UNESCO, 2016, p. 14.

Homofobinis ir transfobinis smurtas gali pasireikšti daugelyje skirtingų švietimo (ir ne švietimo) įstaigų: mokykloje, mokyklos kieme, stovyklose, einant į mokyklą ir iš jos, sporto ir laisvalaikio metu, internetinėje erdvėje ir kt.

> *„Teoriškai teigiama, kad netoleruojamas bet kokios rūšies smurtas, tačiau ar tai galima įgyvendinti praktiškai? Jei bent pora žmonių pasistengs tai padaryti, tai teigiamai paveiks ir 500 vaikų“.* (SLOVĖNIJA, PSICHOLOGĖ PRADINĖJE MOKYKLOJE).[3]

Šališkumo motyvuotas smurtas LGBTI+ vaikus ir jaunuolius paveikia įvairiai. Tie, kurie patiria patyčias, dažniau praleidžia pamokas, vengia mokyklos ir kitokios socialinės veiklos, dėl kurios akademiniai pasiekimai dažnai būna prastesni, arba net meta mokyklą.

Lyčių nelygybė ir išankstiniai nusistatymai dėl lyties yra dar stipresni translyčių žmonių atžvilgiu. Translyčiams jaunuoliams ypač gresia smurtas dėl lyties, nes jie meta iššūkį tradicinėms lyčių normoms ir vaidmenims net labiau nei LGB jaunuoliai.

3 Parengta pagal: Diversity and Childhood (DaC) - Changing social attitudes towards gender diversity in children across Europe (Comparative Analysis on Violence against LGBTI and Gender Non-Conforming Children), 2020.

2.3 Institucinis smurtas prieš interseksualius vaikus

„Pasaulyje, kuriame didžioji dauguma žmonių ir vyriausybių žino ir priima tik dvi lytis („vyrus“ ir „moteris“), interseksualių žmonių ir jų kūnų egzistavimas nėra pripažįstamas. Dėl šių priežasčių sveiki interseksualūs kūnai laikomi „medicinine problema“ ir „psichosocialine problema“, kurią reikia pašalinti chirurginėmis, hormoninėmis, kitomis medicininėmis ar psichologinėmis priemonėmis“, – rašo Danas Christianas Ghattasas.[4]

Daugelyje Europos šalių interseksualūs žmonės susiduria su patologizacija ir kraštutiniais žmogaus teisių pažeidimais. Vos gimę, būdami vaikai, paaugliai ir jau suaugę, interseksualūs žmonės susiduria su savo fizinio vientisumo pažeidimais, įskaitant medicinines intervencijas, tokias kaip operacijos ir (arba) kitos medicininės procedūros, be asmeninio, išankstinio, nuolatinio ir visiškai informuoto sutikimo. Tai gali sukelti psichologinę traumą, taip pat sunkius fizinius sutrikimus, pradedant nevaisingumu, skausmingu randėjimu, pojūčių stoka, osteoporoze ir šlaplės problemomis.

> *„Interseksualūs žmonės išmoko būti tyloje“*
> (ISPANIJA, SLAUGYTOJA, LESBIETĖ)

Interseksualūs vaikai susiduria su sutrikusio šeimos gyvenimo rizika dėl visuomenėje vyraujančių tabu ir medicininių intervencijų. Dėl medicininio gydymo ir patyčių jiems taip pat gresia mesti mokyklą. Kiekviename amžiuje interseksualūs žmonės gali susidurti su stigmatizacija, struktūrine ir žodine diskriminacija, priekabiavimu, tinkamos medicininės priežiūros stoka, galimybės gauti reikalingus vaistus nebuvimu, teisinio pripažinimo stoka ir savo kūno nematomumu mūsų visuomenėje.

4 Standing up for the rights of intersex people, 2015, ILGA Europe ir OII Europe

Todėl interseksualių žmonių teisių organizacijos ir jų rėmėjai reikalauja, kad įstatymų leidybos ir kitomis priemonėmis būtų nutraukta žalojimo ir „normalizavimo“ praktika, pavyzdžiui, lytinių organų operacijos, psichologinis ir kitas medicininis gydymas. Interseksualūs žmonės turi teisę patys priimti sprendimus dėl savo kūno vientisumo ir fizinės autonomijos.

2.4 Smurtas artimoje aplinkoje tos pačios lyties ir translyčių asmenų santykiuose

Moterų teisių judėjimas atkreipė dėmesį į smurtą artimoje aplinkoje, dėmesį telkiant į vyrų smurtą prieš moteris. Tačiau naujausi tyrimai rodo, kad smurtas artimoje aplinkoje tarp tos pačios lyties partnerių ir prieš translyčius asmenis visuomenės sąmonėje dažnai neįvertinamas (Viggiani, 2015). Jaunuoliai yra ypač pažeidžiami ir neapsaugoti nuo smurtinių santykių dėl didesnių kliūčių: nežinia, kur kreiptis pagalbos ir (arba) jie nėra atskleidę savo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės, ir (arba) bijo pasekmių, atsiradusių dėl atsiskleidimo savo šeimos nariams.

LGBTI+ žmonės (įskaitant jaunuolius), paklausti apie savo santykių patirtį, praneša apie šias smurto formas:

- Pavydas ir su tuo susiję kaltinimai (dažnai prieš smurtinius išpuolius);
- Nuolatinė kontrolė (telefonu ar teksto žinutėmis);
- Fizinis smurtas: stumdymasis, mušimas;
- Partnerio izoliacija (nuo draugų ir šeimos);
- Šantažas (pavyzdžiui, grasinimas darbo praradimu);
- Priekabiavimas (santykių metu ar jiems iširus);
- Seksualinis smurtas;
- Smurtas pasimatymų metu (smurtinis elgesys ar grasinimas smurtu santykių pradžioje);
- Bandymas pakeisti partnerį;
- Smurtiniai priepuoliai, kuomet daužomi daiktai.

Smurtaujantys partneriai nori kontroliuoti savo partnerio elgesį smurtiniu ar prievartiniu elgesiu arba nubausti savo partnerį, jei jis priešinasi ketinimams kontroliuoti. Tie, kurie smurtauja, nori patenkinti savo poreikius ir norus; jie mokosi smurtinio elgesio vadovaudamiesi modeliais; ir jie daro smurtinius veiksmus, jei bausmės rizika yra palyginti maža. Homofobija, bifobija, transfobija ir interfobija padeda smurtui likti nepastebėtam ir nebaudžiamam, nes nuo smurto nukentėjusieji dažnai būna izoliuoti ir negali prašyti pagalbos iš savo šeimos narių, paramos paslaugų teikėjų ar teisėsaugos institucijų.

2.5 Smurtas šeimoje

LGBTI+ jaunuoliai taip pat gali patirti smurtą šeimoje, ypač iš tėvų, bet kartais ir iš kitų šeimos narių. Nors tėvų prievarta dažnai apima fizinę, žodinę ir emocinę prievartą, LGBTI+ jaunuoliai dažnai skundžiasi ir socialine prievarta (įskaitant kontrolę ir izoliaciją nuo tų, kurie galėtų juos palaikyti, pavyzdžiui, draugų) bei dažnai neturi kur kreiptis.

Tyrimai rodo, kad neproporcingai daug benamių jaunuolių Europoje priklauso LGBTI+ bendruomenei ir kad tai visų pirma lemia jaunų žmonių šeimų priešiškumas ir prievarta, pasireiškianti iškeldinimu ar bėgimu iš namų. Be to, be namų likusiems LGBTI+ jaunuoliams dažnai kyla didesnis pavojus, įskaitant riziką patirti neapykantos nusikaltimą, piktnaudžiavimą narkotinėmis medžiagomis ir psichinės sveikatos problemas (pavyzdžiui, dėl atstūmimo šeimoje ar bendruomenėje). Socialinių paslaugų teikėjai turėtų aiškiai suprasti specifinius poreikius, rizikos veiksnius ir iššūkius, su kuriais susiduria benamiai LGBTI+ jaunuoliai, kad galėtų kurti ir teikti savo klientams geriausias įmanomas paslaugas.

> *„Baimė būti išmestiems iš savo namų yra labai dažna [tarp LGBTI+ jaunuolių].“* (LENKIJA, TYRIMO DALYVĖ)

2.6 Žiniasklaida

Istoriškai LGBTI+ žmonių ir bendruomenės vaizdavimas žiniasklaidoje buvo priešiškas, atspindintis nepakantumą ir stereotipus. Tačiau pastaruosius du dešimtmečius pagrindinėje žiniasklaidoje, ypač JAV ar Kanadoje, daugėja LGBTI+ žmonių problemų vaizdavimo. Tačiau kai kurių Europos šalių nacionaliniuose kontekstuose šie klausimai yra aptariami žymiai rečiau.

LGBTI+ bendruomenė taip pat ėmėsi vis aktyvesnės pozicijos būti matomiems socialinėje žiniasklaidoje. Teigiamas LGBTI+ žmonių ir organizacijų vaizdavimas ir didesnis jų dalyvavimas žiniasklaidoje padidino LGBTI+ bendruomenių pripažinimą ir palaikymą bei suteikė informacijos aktualiomis temomis. Vis dar reikia daug nuveikti, kad LGTBI+ vaikai ir jaunuoliai būtų vienodai atstovaujami ir būtų užtikrinta jų prieiga prie visos reikalingos informacijos.

2.7 Išvados: smurtas prieš LGBTI+ vaikus ir jaunuolius paslaugų teikimo srityje

Remiantis projekto „Įvairi vaikystė“ organizacijų partnerių atliktomis apklausomis, tarnybos praneša apie platų smurto prieš LGBTI+ jaunuolius spektrą ir tikina, kad smurtas paliečia įvairias gyvenimo sritis, pavyzdžiui, šeimos kontekste, mokykloje, gatvėje ar sveikatos priežiūros sistemoje.

Dažnai pažeidžiamos pagrindinės siekiančiųjų gauti paslaugas, ypač LGBTI+ asmenų, kurie yra translyčiai, interseksualūs, juodaodžiai, ir (arba) su negalia, teisės. Daugelis jų kasdien patiria smurtą, nors rečiau nei daugelis kitų grupių atstovų kreipiasi pagalbos. Tai veda prie įvairių sunkumų: tam tikros socialinių struktūrų pasekmės yra vertinamos kaip individualios problemos (pavyzdžiui, kaip psichinė liga), taigi tarnyboms lieka nematomos.

Daugelis LGBTI+ žmonių išsiugdo žemą jautrumą psichologiniam smurtui, todėl tik fiziniai incidentai suvokiami kaip smurtas. Translyčiai žmonės yra ypač pažeidžiami įvairių rūšių smurto kasdieniame gyvenime, pradedant šeima, baigiant socialine aplinka ir institucijomis.

Mikroagresija

Mikroagresija yra elgesys, kuris subtiliai ar netiesiogiai praneša aukai žeminančią ir (arba) priešišką žinutę. Šiuo atveju žmonių šališkumas dėl išankstinių nuostatų, susijusių su seksualine orientacija ar lytine tapatybe (nuo LGBTI+ fobijos neigimo iki patologijos ar nenormalumo prielaidų), atsiskleidžia tokiu būdu, kad šioms žmonių grupėms priklausantys asmenys yra įžeidinėjami, pavyzdžiui, kai tyčia ar dėl informacijos stokos jiems užduodami netaktiški klausimai ar į juos kreipiamasi vartojant netinkamus įvardžius. Mikroagresija gali priversti tuos, kurie ją patiria, jaustis socialiai nepatogiai, kultūriškai ar net fiziškai nesaugiai. Daugelis LGBTI+ žmonių mikroagresiją patiria kasdien ir netgi ten, kur kreipiasi pagalbos. Daugelis tyrimų parodė, kad kuo dažniau žmonės patiria mikroagresiją, tuo didesnė tikimybė patirti depresiją, psichologinius išgyvenimus ar net fizinės sveikatos problemas. Daugeliu atvejų mikroagresija lieka nepastebėta, nes visuomenė to nelaiko smurtu.

Bendruomeninis smurtas pasireiškia **patyčiomis** ar **priekabiavimu**, nesvarbu, ar tai vyksta švietimo įstaigose, ar viešosiose erdvėse, gatvėje ar tarnybose.

„Manau, kad Kroatijos viešosiose erdvėse vis dar pavojinga parodyti, kad tu kuo nors esi kitoks, ypač jei esi už dvinarės lyčių sistemos ribų. Nagus nulakavęs berniukas, net ir apsirengęs vyriškais drabužiais, gali tikėtis žodinio ar fizinio priekabiavimo. Taigi, tai vis dar yra labai nepalanki aplinka ir nors yra vietų, kuriose galime susitikti ir atsipalaiduoti, gėjų pora vis tiek negali susikibti rankomis gatvėje “ (KROATIJA, VIEŠOSIOS ĮSTAIGOS PROFESIONALAS)

„Drabužiai, muzika, viskas, kas priklauso asmens tapatybei, yra „baudžiama“, jei skiriasi nuo normos.“ (VENGRIJA, SPORTO PROFESIONALAS)

Paslaugų teikėjai, kuriuos kalbinome vykdydami projektą „Įvairi vaikystė“ bei kitus projektus, taip pat pranešė apie **institucinį smurtą**. **Sveikatos apsaugos sistemoje** smurtą dažniausiai patiria translyčiai žmonės, nes visuomenėje trūksta žinių apie šios grupės patiriamas problemas.

„Ligoninėje visi pažvelgs ir sureaguos, jei ateis translytis asmuo. Medicinos personalas kalbėsis už šio asmens akių“. (LIETUVA, SVEIKATOS PRIEŽIŪROS SPECIALISTAS)

„Didžiausia problema yra šis siaubingas jausmas jų kūne ir supratimas, kad reikia amžių, kad galiausiai ką nors padarytum ir galėtum pradėti lyties keitimo procesą. Mano vaikas taip pat žaloja save ir kadangi nėra galimybių greitai kreiptis į ekspertą, tai tampa ilgalaike problema“.

(SLOVĖNIJA, TRANSLYČIO VAIKO MOTINA)

Kalbant apie **tarpasmeninį smurtą**, paslaugų teikėjai praneša apie smurtą tarp **artimų partnerių** ir šeimos narių. Grėsmė, kad **be sutikimo bus atskleista** seksualinė orientacija ar lytinė tapatybė, yra plačiai paplitusi.

Vis dar yra daug kliūčių LGBTI+ asmenų socialinei integracijai, todėl reikia nuolatinio ir sistemingo pilietinės visuomenės, taip pat institucijų ir tarnybų dalyvavimo, kad būtų užtikrinta visų LGBTI+ asmenų, įskaitant jaunuolius, apsauga ir saugumas.

Kituose skyriuose bus paaiškinta, ką galima padaryti siekiant pasipriešinti smurtui ir mažumų stresui, kurį sukelia mikroagresija.

Įtraukiantis atstovavimas: raktas nutraukti tylą

Specialistai, dirbantys su LGBTI+ vaikais, pirmiausia turi įveikti tylą.

Lietuvoje apie LGBTI+ vaikų problemas kalbama labai mažai, tačiau mūsų visuomenė turi stengtis įtraukti LGBTI+ vaikus į bendruomenes.

Nepriklausomai nuo to, kur dirbate, ar tai būtų švietimo įstaiga, sveikatos paslaugų teikimo įstaiga, paramos šeimai centras, žiniasklaidos priemonė, sportas ar teisėsauga, peržvelkite pateiktą sąrašą ir pasiūlymus! [5]

5 Parengta pagal: Checklist for a Welcoming LGBTQ and Gender Inclusive School Environment: https://www.welcomingschools.org/pages/checklist-for-a-welcoming-and-inclusive-school-environment

Įtrauki kalba

Dažnai pirmasis šeimos ir vaiko kontaktas su įstaiga ar užsiėmimų organizatoriais yra įvairių formų pildymas. Ar šios formos yra draugiškos skirtingoms šeimos struktūroms? Ar jose vartojamos tokios sąvokos kaip „tėvai“ ar „globėjai?“ Ar formose prašoma nurodyti asmens dokumentuose nurodytą vardą, ar vardą, kurį asmuo vartoja? Peržvelkite šias formas ir užtikrinkite įtraukią kalbą. Ar kalbėdama (-s) apie šeimą modeliuojate įtraukią kalbą vaikams, kitiems darbuotojams, tėvams ir globėjams?

Reagavimas į netinkamą kalbą ir veiksmus

Nutraukite pravardžiavimą, įskaitant netinkamų žodžio „gėjus“ formų vartojimą ir įžeidimus rasės ar lyties pagrindu. Reaguokite, kai girdite vaikus sakant panašias frazes: „Tai gėjiška!“, „Elgiesi kaip mergaitė!“ arba „Jūs nesate tikra šeima, nes tu neturi tėčio!“ Ar jūsų profesinė patirtis patyčių ir priekabiavimo srityje leidžia tinkamai reaguoti į patyčias ir kitą netinkamą elgesį? Ar gebate atsakyti į jaunų žmonių klausimus apie LGBTI+ žmones ir įvairias šeimas? Pagilinkite savo žinias!

Įtraukūs vaizdai ir knygos

Ar leidiniai jūsų mokykloje ar įstaigoje atspindi vaikų, su kuriais dirbate, gyvenimą? Ar bendrųjų patalpų ir klasės vaizdai atspindi skirtingas šeimos struktūras, taip pat žmones su skirtingomis seksualinėmis orientacijomis, lytinėmis tapatybėmis, etnine kilme ir sugebėjimais? Ar jūsų jaunieji klientai ar moksleiviai susiduria su įvairiais teigiamais pavyzdžiais literatūroje?

Institucinis klimatas – teigiamo, įtraukaus tono nustatymas

Ar kas nors apsilankęs jūsų įstaigoje gali pasakyti, kad visi vaikai ir jų šeimos nariai čia yra laukiami? Ar koridoriuose yra vaikų darbų, pabrėžiančių įvairovę ir bendrumą? Ar rengėte renginius, kuriuose atpažįstama ir švenčiama įvairovė? Ar darbuotojai bendrauja su visomis šeimomis pagarbiai ir vengia stereotipų, kai bendrauja su dviem motinomis ir dviem tėčiais, vienišais tėvais, rasiniu požiūriu skirtingomis ir (arba) daugiakalbėmis šeimomis? Ar mokyklos vadovybė, mokytojai ir klasės draugai palaiko vaiką pripažindami jo pageidaujamą vardą ir įvardį? Ar visi vaikai žino, su kuo gali susisiekti, jei patiria priekabiavimą ar diskriminaciją? Ar susikūrėte ir įgyvendinote aiškius susitarimus su vaikais grupėse dėl pagarbos ir tinkamos kalbos ir elgesio vienas kito atžvilgiu? Ar vaikai žino, kad įvairovės pripažinimas nereiškia, jog jų šeima dėl to yra mažiau reikšminga? Ar jūsų kovos su patyčiomis politikoje konkrečiai įvardijamos grupės, kurios patyčias ar priekabiavimą patiria dažniau?

> *„Tai, kad Graikijoje homoseksualus mokytojas nepasirodo su savo partneriu mokyklos šventėje, yra reikšminga problema, kuri egzistuoja ir mes turime su ja kovoti, jei norime padėti ir palaikyti LGBTI+ bendruomenę, kad jaustųsi patogiau kalbėdami apie savo seksualinę orientaciją. Mes kalbame apie atsivėrimą įvairovei, tačiau realiame gyvenime dėl visuomenės nusistatymo Graikijoje mes negalime to lengvai atspindėti“.* (GRAIKIJA, MOKYTOJA)

> *„Niekada neturėtumėte pasakyti vaikui, kad jis neturėtų dėvėti tam tikros aprangos, nes žmonės neva į jį žiūrės ar juoksis. Verčiau atsiverkite pokalbiui. Pasakykite jam: „Daugumai žmonių tai nerūpės, vieniems tai atrodys fantastiška, bet kitiems gali būti keista“. Paklauskite vaiko, ar jis pagalvojo, kaip elgtųsi, jei kas nors pasakytų ką nors blogo. Tuo metu jūs mokote vaiką atsparumo ir pateikiate jam iš esmės skirtingą pasaulio vaizdą“.*
> (BELGIJA, VIDURINĖS MOKYKLOS MOKYTOJA)

Sukurkite LGBTI+ įtraukią aplinką

Kreipdamiesi į vaikus, neskirstykite jų pagal lytį, **vartodami įtraukias frazes**, pavyzdžiui: „Labas rytas, visi“.

Kartokite vaikams **įkvepiančias žinutes**, kurios pabrėžia, kad „visi vaikai gali“ (šokti, gaminti maistą, turėti trumpus ar ilgus plaukus, mokytis matematikos, kurti meną, sportuoti ir pan.)“

Į grupes vaikus skirstykite ne pagal lytį, o pagal suolus, jų vardų raides ar drabužių spalvą.

Pateikite pozityvių pavyzdžių. Pristatykite įvairius pasiekimus apie žmones, kurie peržengia lyčių vaidmenų stereotipus. Kartu skaitykite įvairias biografijas.

Padėkite vaikams suprasti lyčių stereotipų ribotumą. Paprašykite vaikų išnagrinėti populiariąją kultūrą, reklamą ar vaikų žaislus ir knygas bei atskleisti lyčių stereotipus.

Sukurkite vaikų pagalbos tinklą. Su vaikų grupe, su kuria dirbate, ieškokite būdų, kaip būti sąjungininku, kai kurį nors iš jų erzina ar tyčiojasi dėl kokių nors priežasčių. Ar jie gali bandyti tai sustabdyti tiesiogiai? Ar jie turėtų kalbėtis su suaugusiuoju? Ar jie galėtų kalbėtis su priekabiavusiu vaiku? Raskite metodų, padedančių vaikams apgalvoti visas galimybes.

Pats būkite stebėtoju. Nutraukite vaikų komentarus, skatinančius lyčių ar kitus stereotipus. Įsitraukite į diskusijas su vaikais.

Užtikrinkite saugumą. Žinokite, ar vaikai jaučiasi saugūs tiek jūsų įstaigoje, tiek už jos ribų. (Jei dirbate mokykloje, į mokymo planą įtraukite diskusiją su mokiniais apie tai, kur jie jaučiasi saugūs ar nesaugūs ir dėl ko jie jaučiasi saugūs ar nesaugūs.)

Būkite pavyzdžiu! Jei įmanoma, pateikite pavyzdžių, kaip jūs ar jūsų pažįstami žmonės mėgsta daryti veiksmus, kurie neatitinka lyties ir kūno stereotipų.

> *„Švietimas turėtų atidaryti duris ne tik į žinias, bet ir įvairovę. Ir mokiniai turi jausti, kad klasėje suaugęs žmogus pirmasis pasisako už lygybę. Priešingu atveju atsivers durys į piktnaudžiavimą“.* (PORTUGALIJA, MOKYTOJAS)

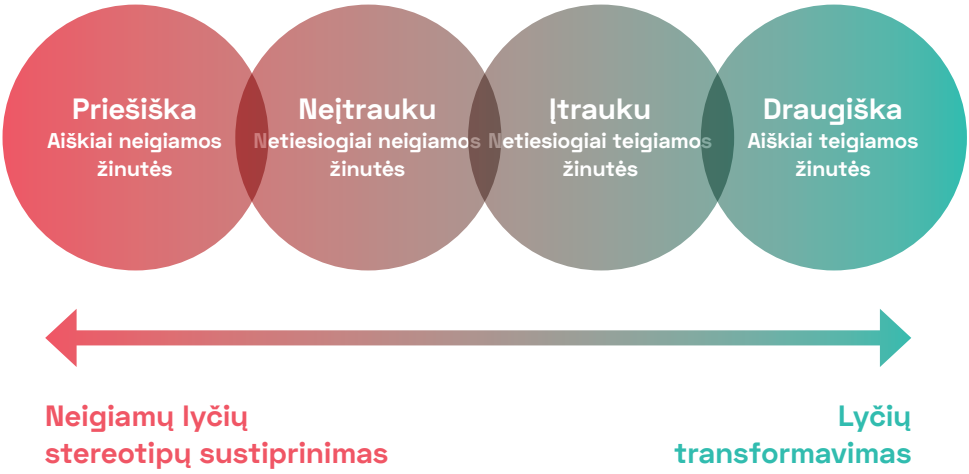

Visada padėkite LGBTI+ jaunuoliams:

vartokite įtraukią kalbą,

sukurkite saugią aplinką LGBTI+ vaikams, ir

skatinkite vienodą jų atstovavimą.

Demonstruokite nulinę toleranciją smurtui ir neapykantai dėl seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir lyties raiškos.

Požiūris, palaikantis LGBTI+ vaikus ir jaunuolius: pavyzdžiai

ES Pagrindinių teisių agentūros LGBTI+ tyrimo, paskelbto 2020 m., duomenimis, 65 proc. ES moksleivių buvo girdėję ar matę neigiamų komentarų ar elgesio apraiškų, nes mokyklos draugas ar bendraamžis buvo LGBTI+ (žinoma, daugelyje valstybių narių šis santykis yra žymiai didesnis), o keliose šalyse 1 iš 5 LGBTI+ moksleivių svarstė galimybę palikti mokyklą ar pakeisti mokyklą, nes jie buvo LGBTI+.[6]

Nacionalinės LGBTI+ moksleivių apklausos rodo, kad viktimizacijos dažnis ir sunkumas koreliuoja su pažymių vidurkiu: sunkesnė viktimizacija taip pat buvo susijusi su žemesniais LGBTI+ moksleivių akademiniais pasiekimais. Moksleiviai, patyrę viktimizaciją ar diskriminaciją mokykloje, taip pat gali jaustis **atskirti nuo mokyklos bendruomenės.** LGBTI+ moksleivių, kurie pranešė apie dažnesnį viktimizavimą dėl savo seksualinės orientacijos ar lyties raiškos, **savivertė taip pat buvo žemesnė.**

6 https://fra.europa.eu/en/data-and-maps/2020/lgbti-survey-data-explorer

Kita vertus, **mokytojų ir kitų specialistų palaikymas**, taip pat teigiamos su LGBTI+ susijusios informacijos įtraukimas į mokymo programas yra tiesiogiai susijęs su moksleivių gerove. Tyrimų duomenys iš įvairių šalių rodo, kad LGBTI+ moksleiviai, kurie gavo teigiamos informacijos apie LGBTI+ žmones, šios bendruomenės istoriją ir įvykius, dažniau pranešė, kad moksleivių grupė labiau priima LGBTI+ žmones; dažniau jaučiasi mokyklos bendruomenės dalimi; rečiau praleidžia pamokas dėl nesaugumo jausmo; ir rečiau jaučiasi nesaugiai mokykloje dėl savo seksualinės orientacijos ir (arba) lytinės tapatybės. LGBTI+ mokiniai, kurių mokykloje yra **politika dėl patyčių ar priekabiavimo**, dažniau pranešė, kad mokytojai įsikišo, kai skambėjo homofobiškos ar transfobiškos replikos; dažniau pranešė apie priekabiavimo ir užpuolimo atvejus mokyklos darbuotojams; ir dažniau sakė, kad personalo įsikišimas dėl priekabiavimo ir užpuolimo buvo veiksmingas.

Nors pagrindiniai mūsų duomenys yra apie padėtį mokyklose, pilietinės visuomenės organizacijų (PVO), teikiančių paramos paslaugas LGBTI+ žmonėms, įskaitant partnerius projekte „Įvairi vaikystė“, patirtis rodo, kad LGBTI+ **moksleiviai mokosi ir jaučiasi geriau palaikančiose bendruomenėse, kurios imasi veiksmų prieš patyčias.**

Profesionalai, dirbantys su LGBTI+ asmenimis, turi suteikti saugią ir įtraukią erdvę visiems žmonėms, nepriklausomai nuo seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės bei kurti teigiamą tarpsektorinį požiūrį. Jie turėtų būti informuoti apie skirtingą teisinį ir žmogaus teisių kontekstą savo šalyse ir tai, kaip diskriminacijos patirtis skirtingose kultūrose formuoja LGBTI+ jaunų žmonių padėtį.

Tinkamas dėmesys patyčioms, palaikymas, priekabiavimo prevencija ir atsakas į šiuos reiškinius duoda rezultatų, taip pat ir tinkamas atstovavimas bei įtraukios kalbos vartojimas. Mūsų tikslas – kad visi su jaunimu dirbantys specialistai galėtų palaikyti LGBTI+ vaikus ir jaunuolius bei sukurti įtraukią ir saugią aplinką, kurioje visi vaikai ir šeimos galėtų klestėti.

Bendraamžių, šeimų, specialistų ir bendruomenių parama gali žymiai sustiprinti jaunus žmones, kurie yra LGBTI+ bendruomenės nariai. Ši parama gali padėti apsisaugoti nuo rizikos ir skatinti gerovę.

Profesionalai, dirbantys su jaunimu visose gyvenimo srityse, gali tiesiogiai ir realiai paveikti visos bendruomenės gyvenimą. Šiame skyriuje mes pateikiame rekomendacijas ir nurodome, kaip dirbti su **asmenimis** ir pasisakyti **už geresnę institucinę politiką.**

4.1 Pagrindiniai principai profesionalams, dirbantiems su LGBTI+ vaikais ir jaunuoliais

- Gerbkite savęs identifikavimą ir kūno įvairovę. Apie asmens seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę neturėtų būti sprendžiama remiantis jo išvaizda. Bandymas abejoti ar „pakeisti“ kieno nors seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę yra nepriimtinas bet kokiomis aplinkybėmis ir yra tiesioginis žmogaus teisių pažeidimas.

- Pripažinkite ir supraskite, kad seksualinė orientacija ir lytinė tapatybė yra skirtingi dalykai, ir mokėkite juos atskirti dirbdami su LGBTI+ žmonėmis.

- Supraskite, kad lytis nėra dvinaris modelis, leidžiantis nustatyti įvairias lytines tapatybes ir kad asmens lytinė tapatybė gali nesutapti su jo gimimo metu priskirta lytimi. Profesionalai turėtų vartoti vardus ar įvardžius, kuriuos asmenys pageidauja vartoti. Nederėtų reikalauti vartoti vardus,

įrašytus oficialiuose dokumentuose.

- Profesionalai neturėtų manyti, kad seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės tyrinėjimas yra sutrikimų simptomas arba psichopatologijos indikacija. Lyties neatitikimas (kai kas nors patiria didelių kančių ir (arba) problemų, susijusių su konfliktu tarp mąstymo apie save bei savo fizinės ar paskirtos lyties) nėra psichinis sutrikimas.

- Profesionalai jokiomis aplinkybėmis neturėtų rekomenduoti translyčiams ir (arba) interseksualiems vaikams ir paaugliams atlikti medicininės procedūras, kurias galima atidėti tol, kol asmuo gali pats nuspręsti ir duoti visiškai pagrįstą sutikimą. Išimtis yra tik intervencijos, kurios yra būtinos norint išsaugoti interseksualaus naujagimio, vaiko ar paauglio gyvybę. Pripažinkite, kad stigmatizavimas, išankstinis nusistatymas, diskriminacija ir smurtas daro įtaką LGBTI+ žmonių sveikatai ir gerovei, taip pat faktą, kad institucinės (sisteminės) kliūtys, tokios kaip diskriminaciniai įstatymai, daro poveikį LGBTI+ žmonių gyvenimui.

- Sukurkite palankią ir teigiamą aplinką LGBTI+ žmonėms.

- Pripažinkite ir gerbkite LGBTI+ santykių svarbą, laikant juos lygiais heteroseksualiems santykiams, neatsižvelgiant į jų teisinį pripažinimą.

- Pripažinkite iššūkius, susijusius su prieštaraujančiomis normomis, vertybėmis ir įsitikinimais, su kuriais susiduria LGBTI+ jaunuoliai, kurie taip pat gali būti rasinių ir etninių mažumų grupių nariai.

- Didinkite žinias ir supratimą apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę tęstinio švietimo, mokymo, priežiūros ir konsultacijų pagalba.

- Pripažinkite, kad nors LGBTI+ asmenys gali dalytis bendra patirtimi, jie yra unikalūs asmenys, turintys skirtingus poreikius ir gyvenimą. Labai svarbu pripažinti šiuos skirtumus ir skirtingus būdus, kuriais asmenys patiria

diskriminaciją ir stigmatizavimą. Kiekvienas asmuo ir kiekviena LGBTI+ akronime nurodoma tapatybė ar patirtis (taip pat visos kitos tapatybės ir patirtys, kurios nėra konkrečiai paminėtos, bet įtrauktos į LGBTI+ spektrą) turi specifinių poreikių.

- Pripažinkite ir įsisąmoninkite egzistuojančius stereotipus ir būkite pasiryžę sukurti saugumo ir pasitikėjimo atmosferą, kaip gerosios praktikos taikymo ir teigiamų paslaugų pagrindą.

> *„Man teigiama raida yra ta, kad bendrosios praktikos gydytojai vis labiau organizuojasi grupinėse praktikose. Randasi labiau tarpdisciplininis požiūris – šeimos gydytojas dirba su psichologu, socialiniu darbuotoju... Tai praplečia specialistų kompetenciją ir palengvina pacientų nukreipimą. Negalima tikėtis, kad šeimos gydytojas bus visa ko ekspertas“.* (BELGIJA, UNIVERSITETO TYRĖJA)

4.2 Prevencija

Veiksmingas ir tinkamas prevencijos strategijas galima sukurti tik nustačius konkrečius kovos su smurtu prieš LGBTI+ rizikos veiksnius skirtingose vietose, taip pat numatant specializuotą veiklą kiekvienai tikslinei grupei. Galimos tikslinės grupės yra:

1. Potencialūs pažeidėjai,
2. žmonės, nukentėję nuo smurto prieš LGBTI+ ir
3. asmenys, dalyvaujantys nukentėjusiųjų nustatyme ir priežiūroje.

Yra daug veiksnių, galinčių sustiprinti prevencijos strategijas, pavyzdžiui, stiprinti paramą šeimoms ir bendruomenėms bei sukurti ar patobulinti smurto incidentų prieš LGBTI+ asmenis stebėsenos ir dokumentavimo procedūras.

Kadangi smurtas prieš LGBTI+ asmenis yra pagrįstas plačiai paplitusiomis seksualinėmis, lyties ir kūno normomis, yra dvi pagrindinės veiklos sritys, kurios galėtų skatinti ilgalaikę smurto prevenciją:

- **teisinės sistemos tobulinimas siekiant įgalinti, apsaugoti ir destigmatizuoti LGBTI+ žmones,** įskaitant jaunimą, priimant reikiamus įstatymus ir politiką kovojant su patyčiomis prieš LGBT asmenis ir kuriant etikos kodeksus sveikatos ir psichosocialinės pagalbos specialistams.
- **pastangos transformuoti socialines ir kultūrines normas, pagrįstas heteroseksualumo reprezentacija,** didinti sąmoningumą apie homofobiją, bifobiją, transfobiją ir interfobiją įvairiose socialinėse grupėse ir tarnybose.

Visi specialistai, dirbantys su vaikais arba atstovaujantys jų interesams, gali žengti žingsnius, kad visuomenėje būtų gerbiami visi vaikai ir jaunuoliai, nepaisant jų seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės, lyties raiškos ir (arba) lyties savybių.

Ką galite padaryti jau šiandien?

5.1. Palaikantys žingsniai

1. Užtikrinkite įtraukią ir saugią aplinką ir palaikykite vaikus, kurie patyrė smurtą (įskaitant smurtą dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės).

2. Priimkite ir įgyvendinkite (arba integruokite į esamą politiką) kovą su diskriminacija ir patyčiomis savo įstaigoje, įskaitant patyčias ir smurtą dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės.

3. Leidiniuose ir mokymo programose aptarkite seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės temas ir įsitikinkite, kad jomis siekiama skatinti pagarbą LGBTI+ žmonėms.

4. Institucijose paruoškite išsamias patyčių incidentų ataskaitas: naudojamose formose turėtų būti nurodytas įvykio laikas, nesvarbu, ar jis įvyko kartą, ar pakartotinai, jo vieta, tipas, saugoma ypatybė šališkumo motyvuotų patyčių atveju, žinios apie įvykį ir veiksmai, kurių buvo imtasi problemai išspręsti. Šios ataskaitos turėtų būti naudojamos sistemingai stebint patyčias.

5. Integruokite homofobinio, bifobinio ir transfobinio smurto problemą į visas programas, kuriomis siekiama panaikinti smurtą ir skatinti saugumą institucijose.

6. Peržiūrėkite visas formas, kurias naudojate, kad įtrauktumėte ne tik vyrišką ar moterišką lytį.

7. Užtikrinkite, kad translyčiai jaunuoliai galėtų išreikšti savo lytį ir dalyvauti visose veiklose, atsižvelgiant į savo lytinę tapatybę, įskaitant pageidaujamo vardo vartojimą ir lankstų aprangos taisyklių taikymą.

8. Užtikrinkite, kad translyčiai vaikai ir darbuotojai galėtų naudotis rūbinėmis ir vonios kambariais atsižvelgiant į savo lytinę tapatybę.

9. Remkite LGBTI+ jaunimo ir jų rėmėjų grupių kūrimą.

10. Remkite personalo (pavyzdžiui, mokytojų, mokyklos psichologo, socialinių darbuotojų, sveikatos priežiūros specialistų, pagalbos aukoms paslaugų teikėjų) dalyvavimą informuotumo didinimo kampanijos arba kvalifikacijos kėlimo programose, kurios apima LGBTI+ žmonių socialinę padėtį ir specifines LGBTI+ jaunuolių problemas ir poreikius.

11. Prisidėkite prie dalyvių paieškos į mokymo programas, kurias organizuoja LGBTI+ žmogaus teisių organizacijos, kuriose būtų aptariamos specifinės LGBTI+ jaunuolių problemos ir poreikiai.

12. Reguliariai atlikite anoniminius tyrimus apie patyčių ir smurto paplitimą jūsų darbo aplinkoje, įskaitant su tuo susijusius vaikų poreikius.

5.2. Visi specialistai, dirbantys su vaikais ir jaunuoliais, gali ir turėtų

1. Rūpintis savo profesiniu tobulėjimu ir dalyvauti mokymuose apie kovą su LGBTI+ patyčiomis.

2. Įtraukti LGBTI+ jaunuolius ir tėvus į savo darbą.

3. Praktikuotis įsikišti, kai klientai ar moksleiviai erzina ar tyčiojasi dėl lyties, seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės.

4. Gerbti vardą ir įvardžius, kuriuos vartoja klientai ir moksleiviai.

5. Pabrėžti, kad klientai ar moksleiviai gerbia LGBTI+ žmonių orumą rinkdami tinkamus žodžius, taip pat nesmerkdami LGBTI+ žmonių.

6. Remti aktyvius veiksmus prieš šališkumu motyvuotas patyčias, įskaitant politikos krypties ir prevencijos programų kūrimą bei įgyvendinimą.

7. Jei esate profesinių sąjungų nariai, pasiūlykite, kad šiose organizacijose būtų skiriama daugiau dėmesio reaguojant į šališkumu motyvuotas patyčias.

8. Jei pastebite žodinį smurtą ar fizinį užpuolimą arba jei kas nors kalba apie LGBTI+ žmones neigiamame kontekste, pradėkite diskusijas šia tema bendradarbiaudami su kitais specialistais, dirbančiais su jaunimu.

9. Švietimo įstaigose peržiūrėkite aprangos kodo politiką, kad apibūdintumėte, ką mokykla laiko tinkama apranga, nepriskirdami aprangos pasirinkimo galimybių tam tikrai lyčiai. Užtikrinkite, kad moksleiviai galėtų be diskriminacijos rinktis drabužius, šukuoseną ir aksesuarus, kurie atspindėtų jų lytinę tapatybę.

Paramą ir informaciją teikiančių organizacijų sąrašas

LGL emocinės paramos platforma patyčias patiriantiems LGBT moksleiviams, jų tėvams ir mokytojams

HTTPS://LITHUANIA.LIVEWITHOUTBULLYING.COM

Emocinės paramos platformoje patyčias patiriantiems LGBT moksleiviams, jų tėvams ir mokytojams teikiamos konsultacijos ir emocinė parama. Paramą sunkumus patiriantiems moksleiviams teikia apmokyti savanoriai, turintys reikiamą išsilavinimą ir pasirengimą.

Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL

WWW.LGL.LT

WWW.FACEBOOK.COM/LGL.LT

WWW.INSTAGRAM.COM/LGL.LT

Nacionalinė LGBT teisių organizacija LGL – vienintelė išimtinai LGBT bendruomenės interesams atstovaujanti nevyriausybinė organizacija Lietuvoje. Asociacijos LGL misija – panaikinti homofobiją, visų rūšių diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės. LGL atstovauja LGBT bendruomenei, siekia žmogaus teisių ir laisvių bei lygių galimybių plėtojimo Lietuvoje, taip pat užsiima edukacine veikla – rengia susitikimus, seminarus bei mokymus įvairiomis su LGBT susijusiomis temomis.

Jaunimo linija

TEL. 8 800 28888

WWW.JAUNIMOLINIJA.LT

„Jaunimo linija“ – visą parą veikiantis pagalbos telefonas jaunimui. Jauni žmonės gali telefonu arba internetu susisiekti su pagalbą teikiančiais savanoriais, kurie išklausys, palaikys ir atsakys į rūpimus klausimus. „Jaunimo linijos“ savanoriai mokymų metu yra supažindinami su LGBT asmenų patiriama diskriminacija, patyčiomis dėl lytinės orientacijos bei dalyvauja mokymuose, kaip konsultuoti homoseksualios ir biseksualios orientacijos jaunuolius.

Vaikų linija

TEL. 116 111

WWW.VAIKULINIJA.LT

„Vaikų linija“ – tai emocinės paramos tarnyba vaikams ir paaugliams, teikianti nemokamą ir anonimišką pagalbą telefonu bei internetu. Nuo 1997 m. veikiančios nevyriausybinės organizacijos veikla paremta savanorišku darbu. Šiuo metu pagalbą vaikams ir paaugliams teikia daugiau nei 350 savanorių konsultantų.

Literatūros sąrašas

Patarimai kuriant LGBTI+ įtraukią mokyklos aplinką:
HTTPS://WWW.WELCOMINGSCHOOLS.ORG/PAGES/CHECKLIST-FOR-A-WELCOMING-AND-INCLUSIVE-SCHOOL-ENVIRONMENT

Diversity and Childhood (DaC) – *Ana Cristina Santos, Mafalda Esteves, Alexandra Santos* – Changing social attitudes towards gender diversity in childrenacross Europe (Comparative Analysis on Violence against LGBTI and Gender Non-Conforming Children), 2020.
HTTPS://CDN.WEBSITE-EDITOR.NET/95401BFFB81F40A3987D30AEE8BE2C6F/FILES/UPLOADED/COMPARATIVE_REPORT_PUBLICATION%2520FINAL.PDF

Homeless in Europe. The Magazine of FEANTSA. LGBTQI Homelessness. Autumn, 2017.
HTTPS://WWW.FEANTSA.ORG/DOWNLOAD/FEA-008-17-MAGAZINE_V33480239002912617830.PDF

Out In the open: education sector responses to violence based on sexual orientation and gender identity/expression. UNESCO, 2016.
HTTPS://WWW.RIGHT-TO-EDUCATION.ORG/SITES/RIGHT-TO-EDUCATION.ORG/FILES/RESOURCE-ATTACHMENTS/UNESCO_OUT_IN_THE_OPEN_2016_EN.PDF

Standing up for human rights of intersex people, – *Dan Christian Ghattas* – ILGA Europe ir OII Europe, 2015.
HTTPS://WWW.ILGA-EUROPE.ORG/SITES/DEFAULT/FILES/HOW_TO_BE_A_GREAT_INTERSEX_ALLY_A_TOOLKIT_FOR_NGOS_AND_DECISION_MAKERS_DECEMBER_2015_UPDATED.PDF

Diversity and Childhood

9786094207327